

„Bocsássanak meg, hogy nem tudtuk!”

A II. világháború után több tízezer, haláltáborokat megjárt zsidó találta magát átmeneti gyűjtőtáborokban. Nem volt se lakásuk, se családjuk, se rokonuk, és esélyük sem volt arra, hogy Németországban maradhassanak vagy hazatérhessenek szülőföldjeikre. Sokan Erec-Izraelbe akartak menni, ahova viszont nem engedték be őket az angolok.

1945 októberében Ben Gurion először látogatott el az átmeneti státuszú személyeknek fenntartott táborokba Németországban. Őket próbálta meg fő ütőkártyaként felhasználni a független zsidó állam létrehozásáért vívott harcában.

A *Szochnut** vezetőségi ülésén Ben Gurion beszámolt a táborokban látottakról és hallottakról, s nagyjából ugyanerről beszélt a Munkapárt titkárságán az Európába delegált Szochnut-küldött is. „Az a tény, hogy az illető megjárta a koncentrációs tábor, még nem jelent automatikus belépést Erec-Izraelbe” – mondta a Szochnut küldötte. „Ha elhozzuk az összes táborlakót, nekünk végünk.”

De Ben Gurion nem mondott le ütőkártyájáról: 1948 januárjától 1949 júniusáig 200 ezer zsidó túlélő érkezett Izraelbe. Ez a szám az adott időszakban az újonnan visszatelepülők felét jelentette.

Ezek a karjukon tetovált számmal érkezett, kornélküli, elcsigázott, sápatag arcú, fogatlan emberek úgy festettek, mint akik most szöktek meg a pokolból vagy az örültek házából. Főleg a *szabréknak*** tűnt így, akik nem igazán tudták, mi történt Európában 1939 szeptem-

* *Szochnut*: a Zsidó Ügynökség / Jewish Agency for Israel (JAFI) héber neve, amelyet a Cionista Világszövetség 1929-ben hozott létre elsősorban a palesztinai/izraeli zsidó bevándorlás szervezésére. (A szerk.)

** Az Izrael területén született zsidók. (A szerk.)

berétől 1945 májusáig: ebben az időszakban Erec-Izraelben is volt épp elég probléma. Azokból se volt hiány, akik a cionista mozgalom igazával kérkedtek, és az élőhalottak orra alá dörgölték: „Hiszen mi megmondtuk nektek, de ti nem hittetek nekünk. Hívtunk benneteket, de ti nem jöttetek.” És a túlélők félénk próbálkozásakor, hogy elmondják mi volt velük „ott”, azt a választ kapták: „Harcolni kellett volna.” Abba Kovner – költő, partizánvezér – dermesztő könnyedséggel megfogalmazott meghatározása – „mint birkák a vágóhídon” – hosszú időre meghatározta a szabrék viszonyulását a Katasztrófához.* A Munkapárt egyik vezetője, Jichak Tabenkin azt írta: „Hogyhogy az a zsidó, aki a saját sírját ásta, nem ragadta meg a lapátot és zúzta be a német fejét?” Tabenkin számára, mint oly sok másnak is, az európai zsidóság Katasztrófája absztrakció volt: mérete, iszonyata felfoghatatlan maradt.

Bár a Munkapárt tagjai sokkal többet tudtak a többieknél, még számukra is „ott” és „itt”-re tagozódnak az események. „Ott” befejeződött a háború, „itt” épp hogy csak elkezdődött. Ezért Moshe Sharet arra panaszkodott, hogy Európából „nem kívánatos elemeket” küldenek. A bevándorlásügyi miniszter, Moshe Shapiro a „szelektív repatriáció” mellett kardoskodott, és arra panaszkodott, hogy „mindenféle nyomorékot küldenek, miközben nekünk hadköteles korban lévő, háborúra alkalmas fiatalokra van szükségünk [...]. Persze, ha úgy döntünk, hogy bárki jöhet mindenféle előzetes válogatás nélkül, akkor sok hajót meg tudunk tölteni, de most mi csak azokat válogatjuk ki, akikre nekünk szükségünk van, és nem azokat, akik csak akadályozzák a háborút.” Ben Gurion azt követelte, hogy „ne öregeket és gyerekeket küldjenek, hanem 18 és 35 év közötti fiatalokat, akik képesek fegyvert fogni”.

Az európai tranzitáborok lakói között nem kevés beteg volt, akik minden trükköt bevetettek, hogy elkerüljék a Szochnut képviselőinek orvosi vizsgálatát. Akik átestek Auschwitzban a szelekción, tisztában voltak vele, hogy egy újabb szelekció meggátolja őket abban, hogy Erec-Izraelbe mehessenek. Az egyik tranzitáborban dolgozó orvos levelet írt az izraeli igazságügyi miniszternek és az Egészségügyi Pénztár központjának: „A betegek azon részének, amelyet megpróbáltunk a lehetőség, hogy Németország területén

* Az oroszban a holokauszt jelentése eredetileg: katasztrófa.

kénytelenek maradni, sikerült alijázni a Szochnut bevándorlásügyi osztályának engedélye nélkül. Ez a félelem olyan erős a haláltáborot megjárt emberek körében, hogy mindenféle logikai okfejtés erőtlennek bizonyul velük szemben, és a beteget nem érdekli, hogy akár meg is fertőzhetnek másokat.”

Ben Gurion úgy gondolta, a fertőző betegségeken túl még az is súlyos probléma, hogy az egykori lágerlakók ezrei komolyan meggyengíthetik a fiatal állam erkölcsét, és árthatnak az új zsidó ember kinevelésének. Amikor Ben Gurion 1949 júliusában a Munkapárt Központi Bizottságának ülésén felszólalt, azt mondta, hogy az újonnan érkezettek „nehéz és rossz emberek, egoisták”, máskülönben nem kerültek volna ki élve a táborokból. Ugyanebben az évben azt tervezte, hogy a volt foglyokat egyfajta katonai táborba küldi, ahol „meg lehet szabadulni a demoralizáló elemektől”. Ben Gurion egyik párttársa a Katasztrófát túlélteket „egy nagy tésztamasszához hasonlította, amit szép simára kell nyújtani”. A Szochnut betelepülési osztályának feje, Levi Eskol pedig azt mondta, hogy „Erec-Izrael nem tudja magába olvasztani a világ összes zsidó őrültjét”.

Évekkel később, hogy igazolják a Katasztrófát átélt emberekhez való illetén viszonyt, azt a mítoszt terjesztették, hogy a függetlenségi háborút kizárólag a szabrék nyerték meg, mivel az egykori foglyok nem tudtak és nem is akartak harcolni.

De a tények cáfolják ezt a mítoszt: a függetlenségi háború idején a poklot megjárt emberek egyenesen a hajóról indultak a frontra, és ugyanolyan hősiiesen harcoltak, mint a szabrék. Arról nem is beszélve, hogy a különböző országokból érkező zsidó önkéntesek tették ki a *Cáhál* (az *Izraeli Védelmi Erők*) egyharmadát, és kifejezetten a harcoló alakulatokban akartak szolgálni.

Az utasítás szerint az új bevándorlóknak katonai kiképzésen kellett részt venniük, mielőtt a frontra küldték volna őket, de erre nem volt idő. „A nekik kijáró tisztelettel és figyelemmel illetet fordulni hozzájuk, és mindent megtenni annak érdekében, hogy úgy érezzék: hazatértek.”

1948-ban hoztak egy olyan törvényt, amelynek értelmében az egykéket mentesítik a harci alakulatokban való szolgálattól, de ez csak azokat a gyerekeket érintette, akiknek szülei Erec-Izraelben éltek, vagyis az ország szülöttjei voltak. A törvény, nem szólva a nyílt diszkriminációról az újonnan érkezettekkel szemben, nem vette figyelembe, hogy a koncentrációs táborokat túlélő zsidók nemcsak egyedüli gyermekek voltak, de sok esetben az egyetlen életben maradt gyermekek,

az egyetlenek, akik által folytatódott a nemzetség, amelynek többi tagja Auschwitz krematóriumában égett el.

Ben Gurion titkárságát és a sorozóirodákat elárasztották az anyák, apák szívet tépő kérelmei arról, hogy ne küldjék a frontra egyetlen gyermeküket, akin kívül senkijük nincs a világon. Szinte minden kérelem válasz nélkül maradt, vagy legjobb esetben is ez állt rajtuk: „Elutasítva”. Másrészről viszont a kötelező hadkötelezettség alóli felmentése mindazoknak, akik erre jogosultak voltak, ahhoz vezetett volna, hogy egész katonai alakulatok bomlanak fel a háború legembertpróbálóbb időszakában.

A Katasztrófához való nem adekvát viszonyulás és az azt megélt bevándorlók pszichés állapotának totális meg nem értése leginkább a védelmi miniszter új rendeletében mutatkozott meg. Ennek értelmében elrendelték az összes mozgósított katona családi nevének hebraizálását, és a hadseregben létrehoztak egy külön bizottságot, amely a katonáknak segített az új név kiválasztásában. Az utasításban az állt, hogy „kívánatos héber neveket választani a német, angol, szláv és egyéb családi nevek helyett, mert a Cáhálnak nemcsak szellemiségében kell héberré válnia, hanem az összes külső jegy alapján is”. Ezért mindenkinek, aki egy szabréra akart hasonlítani, vagy katonai karriert akart csinálni, meg kellett változtatnia a nevét. Még azoknak is, akiknek a nevük volt az egyetlen megmaradt kapocs a múltjukkal.

Később Ben Guriont abban is elmarasztalták, hogy az európai zsidók számára „ágyútöltekek” voltak, akiket a parancsnokok nem kíméltek, ha a legreménytelenebb és legveszélyesebb hadműveletekről volt szó.

Az egykori lágerlakókat, akik ugyanúgy szolgáltak és harcoltak, mint a szabrék, mind a lövészárkokban, mind a sátrakban hátrányosan megkülönböztették. 1949 januárjában a Cáhál brigádjának egyik újságjában megjelent egy írás, amelyben nosztalgiával írnak azokról az időkről, amikor „mindannyian testi-lelki jó barátok voltunk, egy tábortüznél ültünk, anekdotáztunk és jól éreztük magunkat. Mára viszont lett a „mi” és az „ők”, és mi a közös bennünk?”

Ha „ők” tudnának ivritül olvasni, akkor megtudnák, hogy „emberi porszemnek”, „egoistáknak”, „parazitáknak” nevezik őket, s ezenkívül azt is írták róluk, hogy „a megsemmisítő táborokban eltöltött évek alatt olyan, számunkra idegen tulajdonságok jelentek meg ezeknél az embereknél, mint a betevő kenyérfalat iránti túlzott aggodás és az embertársaink iránti bizalmatlanság”.

A szabréknak elég volt egyszer meghallaniuk, miből készült Auschwitzban a „szappan”, hogy ezt követően így csúfolják a Katasztrófát átélt zsidókat. A Cáhál által azokban a napokban végzett pszichológiai felmérés megmutatta, hogy a Cáhál nem tudta megoldani az új betelepülők integrációját az izraeli társadalomba.

A kibucok elleneztek az új betelepülők besorozását, mert maguknak akarták őket. Az új emberekért való harcban a kibucnyikok nem egyszer összetűzésbe kerültek a katonákkal, és ilyenkor a katonai rendészetnek kellett közbeavatkoznia. De kevés új bevándorló ment kibucba: az akkoriban kötelező szögesdrót a kibucok körül túlságosan fájdalmas emlékeket hozott elő a közelmúltból. Azok pedig, akik mégis megpróbálták a kibucéleket, a kezdeti szívélyes fogadtatás után, nagyon gyorsan más bánásmódot tapasztalhattak meg: megszólták őket zárkózottságuk miatt, hogy nem akarnak osztozni a közösség gondjaiban, nem vesznek részt a gyűléseken és a kulturális életben.

Az újonnan érkezettek iránti ellenségeskedés odáig fajult, hogy néhány kibucban külön menza létesítését javasolták számukra. Az ismerősöknek írott levelekben az újoncok arról panaszkodnak, hogy a kibucnyikok reggel tanulnak és csak utána dolgoznak, míg ők már kora reggeltől robotolnak. „Sátrakban és barakkokban lakunk, míg ők házakban. Se rádiónk, se szekrényünk, se függönyünk.”

Az „újak” panaszkodtak a „régiek” részéről megnyilvánuló közönyre, utóbbiak viszont azt nehezményezték, hogy az új bevándorlók nem akarnak ivritül tanulni. A történetnek az lett a vége, hogy az újonnan érkezők fele elhagyta a kibucokat.

1949-ben Izrael lakosságának kb. egyharmada a bevándorlás szabályozása mellett tette le a voksát.

A Katasztrófát megélt emberek közül nem kevés iskolázott, különböző szférákból jövő, jó szakember volt, de a tranzitáborokban eltöltött pár év kiölte belőlük a munkakedvet. Sebettek és gyanakvók voltak, és semmi jót nem vártak az új hazától, amelyről egyébként is keveset tudtak. Példának okáért, biztosak voltak benne, hogy Izraelnek fizetnie kell nekik az átélt borzalmakért, és magára kell vállalnia ellátásuk költségeit.

Az is előfordult, hogy amikor megtudták, hogy az arabok fejesztve menekülnek házaikból, a volt lágerlakók azonnal elfoglalták azokat, és ott éltek víz és áram nélkül, olykor összetűzésbe kerülve a leszerelt katonákkal, akiknek szintén nem jutott fedél. A dolog odáig fajult, hogy a katonai rendészetnek őrséget kellett állítania az elhagyott arab lakásokhoz, Jaffában pedig még kijárási tilalmat

is elrendeltek, és a zsidók egy részét erőszakkal kiköltöztették az elfoglalt házakból.

A lakosság többsége ellenezte a jiddis nyelvű újságokat, amely nyelvet egyébként Ben Gurion „idegennek, fülsértőnek” nevezte. A tetovált számos, új bevándorlókat a helyiek nem hívták meg magukhoz, és ha mégis szóba elegyedtek velük, az volt az első kérdésük, hogy mégis hogyan maradtak életben. A szabrék sok mindent érthettek ezen, de a Katasztrófát átélt emberek ezt a kérdést szemrehányásként és vádként értelmezték. A zsidók többé nem értették meg egymást. Ez ahhoz vezetett, hogy több mint 20 ezer holokauszt-túlélő emigrált Izraelből.

A haláltáborokat megjárt emberek sorban álltak azért, hogy karjukból eltüntessék a lágerszámokat: olyanokká akarták válni, mint mindenki más. De a tetoválás eltüntetése nem segített. A Katasztrófát túléltek emberek magukba fordultak.

A nehéz 50-es éveket még tovább nehezítette a Németországból jövő kárpótlás, ami hirtelen új lehetőséget biztosított a friss bevándorlóknak, hogy valahogy lábra álljanak. Elkezdtek irigykedni rájuk, és még kevésbé szeretni őket.

Eltelt néhány év, és Izraelen végigsöpört a „Kasztner-ügy”. Magyarország német megszállása után a magyar zsidóság megmentéséért felállított Budapesti Segélyező és Mentőbizottság elnöke, Kasztner Rezső tárgyalást folytatott Adolf Eichmannal, abból a célból, hogy cseréljenek el egymillió magyar zsidót tízezer teherautóra a Wehrmacht számára. A németek ezt „Vért árúért” akciónak nevezték. Eichmann megbízásából Kasztner Svájcba ment, de a szövetségesek megakadályozták a tervet. Kasztnernek azonban sikerült egy másik üzletet kötni: Eichmann jóváhagyta azt a listát, amelyet Kasztner állított össze ezer dolláros fejenkénti váltságdíj ellenében. A listán 1686 zsidó neve szerepelt, beleértve Kasztner összes rokonát. Ezt a dokumentumot mindmáig Kasztner-listának hívják. A rajta szereplő zsidók 1944-ben elhagyták a megszállt Budapestet, és életben maradtak. A háború után Kasztner feleségével és lányával Izraelben telepedett le, a hatalmon lévő Munkapárt aktív tagja lett, de a Knesszetbe nem sikerült bejutnia. 1953-ban a nációkkal való kollaborációval vádolták meg, ami által meggyorsította 700 ezer magyar zsidó meggyilkolását, akik elől eltitkolta a „zsidó kérdés végleges megoldásának” tervét, ráadásul a pénzüket is elvette. Az ellene felhozott vád miatt 1954-ben Kasztner rágalmazási pert indított, melyben 1 év után Kasztner elmarasztaló ítélet született. A Legfelsőbb Bíróságon fellebbezést nyújtott be.

1957-ben Kasztnert tel-avivi háza előtt merénylet érte: három lövést adtak le rá, s kéthetes szenvedés után a kórházban belehalt sérüléseibe. A gyilkosokat letartóztatták, akik a kihallgatáson azt mondták, hogy az országban kialakult lincshangulat és hisztéria hatása alatt cselekedtek. 1958-ban Izrael Legfelsőbb Bírósága megváltoztatta az ítéletet, és Kasztner Rezsőt posztumusz rehabilitálták.

Ma az izraeli törtézésének arra a megállapításra jutottak, hogy Kasztner Rezsőt semmiképpen sem lehet hősnak nevezni, viszont áruoló sem volt. De akkor a „Kasztner-ügy” árnyékot vetett a Katasztrófát túléltekre. Újfent az a vád érte őket, hogy nem tudtak kiállni magukért.

Az izraeli iskolások hosszú ideig a zsidó hősiesség egyetlen példáján nevelkedtek, amelyet a magyar születésű Szenes Hanna mutatott fel. Egy 32 főből álló ejtóernyős csapat tagjaként a frontvonal mögé dobták le. Miután elfogták, magyar fasiszták kegyetlenül megkínózták és agyonlőtték. Az egyik izraeli történész azt írta, hogy „Szenes Hanna népszerűségét és népszerűsítését az is táplálta, hogy részben tudatosan, részben tudat alatt szerették volna halhatatlanná tenni a 32, éppen Erec-Izraelből származó ejtóernyős emléket. [...] Az 50-es években a jeshivák érdemét a náccikkal szembeni háborúban sokkal hangsúlyosabban kidomborították, mint a gettóban élő harcosokét. Sokat ecseteltek a 32 ejtóernyős hőstetteit, illetve az angol hadsereg kötelékében szolgálatot teljesítő Zsidó Alakulat cselekedeteit.”

Az évek során kialakult az a nézet, hogy volt a „szégyenletes” halál a gettóban és a táborokban és volt a „hősi” halál a partizán csapatokban, és különösen a Cáhál csatái során. Azon túl, hogy különbséget tettek a „meggyilkoltak” és az „elesettek” közt, a Katasztrófa Napja nevet viselő éves megemlékezést átnevezték „A Katasztrófa és a hősiesség” napjára: sok évbe tellett, mire az izraeliek elkezdtek megérteni, hogy „nem kevés hősiességre volt szükség ahhoz is, hogy életben maradjanak a táborokban, és hogy minden túlélő – hő, csakúgy mint minden meggyilkolt, és nem birkák, akiket vágóhídra hajtottak”.

A fordulópontot a szabrék számára Adolf Eichmann 1961-es pere jelentette. „Eichmann pere felkavarta az állóvizet. Addig a szabrék a jól ismert primitív, harcias nézőpontot képviselték: miért nem lázadtak fel apáink, miért nem védekeztek és nem estek el harcban? A szabrék számára a náci periódus nem a szenvedések és vértanúság kora volt, hanem a szégyen ideje. De a szülők [...] nem voltak hajlandók beszélni ezekről a kérdésekről. Nekik pont elég volt megélni

azokat az időket: nem lehetett róla elfeledkezni, de hallgatni lehetett róla, és kellett is.

Eichmann pere rávilágított arra a tényre, hogy a zsidók védtelenek voltak a felfegyverzett légiók ellen [...], de ahogy a körülmények megengedték, hogy ellenálljanak, akármennyire is reménytelen volt az ellenállás [...] fegyverrel kezükben estek el. A fiatal szabrék azt is megtudták, hogy azokban a sorsdöntő napokban az egész világ közömbösen nézte, ahogy ártatlan milliókat semmisítenek meg, hogy aztán azt mondják, nem tudtak róla. Ez a kijelentés tette a legerőteljesebb hatást a szabrékra [...]. Végre megértették [...], hogy a náci korszakban e tömeggyilkosság zsidó tragédia volt, és nem zsidó szégyen. Eichmann pere megmutatta nekik [...], hogy az áldozatok és, igen, még a hóhérjaik is, emberek voltak. Eljutott a tudatukig, hogy Eichmann pere Németország szégyene volt, és nem a zsidóságé.”

Az izraeli rendőrség tisztje, egykori Holokauszt-túlélő, Michael Goldman-Gilad, aki egyik fő kihallgató tisztje volt Eichmannak, jelen volt annak kivégzésén is. Sok évvel később így mesélt erről:

„1962. május 30-án Izrael elnöke, Jichak Ben-Cvi elutasította Eichmann kegyelmi kérvényét, és még aznap meghozták a döntést az elítélt kötél általi kivégzéséről. A büntetés végrehajtását másnap éjjelre tűzték ki a ramlai börtönben. 22 h 30 perckor megjelentek az izraeli sajtó képviselői, egy külföldi újságíró, egy anglikán lelkész és a Börtönigazgatóság vezetője. 12 óra előtt 3 perccel két ór az akasztófához vezette Eichmann. [...] Összekötötték kezét és lábát, és utoljára ellenőrizték a kampón rögzített hurok erősségét. Éjjel után két perccel elhangzott a parancs, Eichmann lába alatt megnyílt a padló és a nyaka körül megfeszült a hurok [...]. Aláírtam az előre elkészített jegyzőkönyvet, amelyben az állt, hogy alulírottak megerősítik, hogy az ítélet jelenlétükben végrehajtott [...]. Eichmann holtteste hordágyon hevert, és le volt takarva egy lepelletel. Az örök az utolsó azonosításra levették a leplet, kinyitották a terem súlyos vasajtáját, ahol már égett a tűz, és bevitték a holttestet. Két óra múlva elégett, és én elképedtem azon, milyen kevés hamu maradt utána. Ez volt az a pillanat, amikor eszembe jutott az a hideg novemberi auschwitz-i nap 1943-ban, mikor több másik kamasszal együtt a krematórium melletti hamuhegyre tereltek fel. Ezzel a hamuval kellett beszornunk az utakat, ahol az SS-katonák járőröztek, hogy el ne csússzanak. Már akkor tudtam, hogy emberi hamun állunk, de nem hittem el, hogy ilyen sok van belőle. Csak amikor láttam azt a maroknyi hamut, ami

Eichmannból maradt, döbbsentem rá, hány ezer embert égettek el Auschwitzban. Össze lehet-e ezt hasonlítani? A gyilkos hamvai jó, ha egy kétliteres váza felét megtöltötték, míg áldozatainak hamvai hegymagasságúak voltak.”

Az Eichmann-per után Izraelben valóban sok minden megváltozott, amiről egy fiatal izraeli nő szavai is tanúskodnak: „Soha nem voltam Lengyelországban. Lábam haláltábor földjét nem érte, és amennyire tudom, egyik családtagom se halt meg Treblinkában, Dachauban, Auschwitzban. Nem a Katasztrófáról szóló történeteken nőttem fel, és senki karját nem csúfítja tetovált kék szám. Minden oldalról megvizsgálva, azt lehet mondani, hogy igazi fehér-kék izraeli termék vagyok, egy tipikus szabré 1963-ból. Ezért szeretnék bocsánatot kérni: Bocsássanak meg, hogy nem értettük. Bocsássanak meg, hogy nem tudtuk. Bocsássanak meg nekünk.”

(Fordította: Vértes Judit)

Eredeti megjelenés: Владимир Лазарис: *Среди чужих. Среди своих.* Тель-Авив, Изд. ЛадО (Vlagyimir Lazarisz: *Idegenek között. Sajátjaink között.* Tel-Aviv, Lado Kiadó), 2006.